

SOMODI JÚLIA – VALENTE ALBERTINA VICTORIA
– ERDŐS VERONIKA

Filmfeliratozás tanórán. A hibakusák dokumentumfilmjeihez készített filmfeliratok tanulságai

Somodi Júlia: Bevezető és elméleti báltér

A KRE Japanológia Tanszék és a Hirosimai Atombomba Áldozatainak Nemzeti Emlécsarnoka közötti együttműködés keretein belül a 2017–2018-as és a 2018–2019-es tanévben hallgatóink filmfeliratot készíthettek a hirosimai és nagaszakii atomtámadás túlélőinek vallomásait rögzítő dokumentumfilmekhez. A fordítási koordinátor a NET-GTAS (Network of Translators for the Globalization of the Testimonies of Atomic Bomb Survivors), a feliratot a *Filmfeliratkészítés* című kurzusra regisztrált hallgatók végezték, az anyanyelvi lektor Wakai Seiji volt. A tanulmány célja, hogy egy rövid elméleti felvezetés után betekintést nyújtson a filmfeliratkészítés folyamatába. Az első részben a kurzus oktatójaként ismertetem a projekt részleteit, illetve a filmfelirat jellemzőit, ezt követi külön alcímmel a fordításban részt vevő két hallgató beszámolója. A dokumentumfilmekből származó nyelvi példákat eredeti nyelven és magyaros átírással is közöljük, és lábjegyzetben feltüntetjük a pontos időzítést.

A 2017–2018-as tanév tavaszi félévében Amano Fumiko¹ vallomásaihoz készítették feliratot a hallgatók. A munkában nyolc BA-képzéses hallgató vett részt: Ágoston Éva, Balogh Béla, Erdős Veronika, Polgári Ádám, Stefán Krisztina, Szivós Zsanett, Szűcs Anna, Valente Albertina Victoria. A 2018–2019-es tanév tavaszi félévében Thurlow Secuko² vallomásait fordította a kurzusra regisztrált kilenc BA-képzéses hallgató: Bohács Enikő Barbara, Fi Tünde Erzsébet, Heim Gitta, Keller Zsófia, Mátyás Eszter, Megyesi Márta, Petőfalvi Fanni Krisztina, Vörös Kinga, Závodni Vivien. A munka több fázisban zajlott: a koordinátor elküldte a dokumentumfilm hang-és képanyagát, valamint Excel-táblázatban megkapták a hallgatók a videón elhangzott szöveget, ezt kellett lefordítani magyarra. A dokumentumfilmek általában hat-hét rövidebb részből állnak, ezeket tovább darabolva fordítottuk óráról-órára. A hallgatók otthon elkészítették saját verziójukat, utánanézték az ismeretlen lexikai elemeknek, történelmi, kulturális tartalomnak, majd órán a közösen kiválasztott legjobbnak tűnő verzió került a táblázatba. A félév két utolsó óráján került sor a közös lektorálásra, ahol még egyszer átfésültük a szöveget, a végleges

¹ Hirosimai Atombomba Áldozatainak Nemzeti Emlécsarnoka: Amano Fumiko vallomása, global-peace.go.jp/OTHER/ot_hungarian_pic_syousai.php?gbID=1240&dt=200513201058 (utoljára letöltve: 2020.05.13.)

² Hirosimai Atombomba Áldozatainak Nemzeti Emlécsarnoka: Thurlow Setsuko vallomása, global-peace.go.jp/OTHER/ot_hungarian_pic_syousai.php?gbID=1313&dt=200513201058 (utoljára letöltve: 2020.05.13.)

verziót pedig anyanyelvi lektor, Wakai Seiji lektorálta. A lektorált anyagot elküldtük Japánba, ahol rögzítették a feliratot a filmkockákra. A kész anyagot újból átnéztük, a véglegesített anyag pedig felkerült az Emlécsarnok honlapjára.

A félév elején néhány alkalmat a témára való ráhangolódásra szántunk. A vallo-mások sokszor kegyetlen őszinteséggel tárták fel előttünk az átélt borzalmakat, és a hallgatónak ezt kellett magyarrá átültetni. Segítség volt a felkészülésben Ibusze Maszudzsi *Fekete eső*³ című magyarrá is lefordított regénye; sok helyzet, helyszín és kifejezés visszaköszönt a dokumentumfilmekben. A hirosimai atombombatáma-dásról mindannyian tanultunk az iskolában, ám arról keveset tudunk, hogyan élték meg az emberek a történetet, milyen életük volt a túlélőknek, milyen nehézségekkel kellett szembenéznük.

Bevezetőként ismerkedjünk meg a filmfeliratozás és a dokumentumfilmek mű-fajával.

A feliratozás

Az audiovizuális fordítás három leggyakrabban alkalmazott módja a *felirat*, *szinkron* és *revoicing*.⁴ Ezekén kívül azonban számos más eljárás létezik még, Díaz-Cintas⁵ több mint tízféle módszert említ. A *revoicing*-kategóriába tartozik a hangalámondás (*voice over*), a narrálás (*narration*), a hangos leírás, vagyis a látáskárosultaknak készült szinkron (audio description), a szabad kommentár (*free commentary*), a szimultán fordítás (*simultaneous interpreting*) és a szájmozgáshoz igazított szinkronizálás (*lip-syn-chronized dubbing*, vagy egyszerűen csak *dubbing*). Ezekben az a közös, hogy szóbeli átváltás útján ültetik át a forrásnyelvi szöveget a célnyelvre, tehát a hangzó szöveget hangzó szöveggé fordítják.⁶

Pérez-Gonzáles⁷ az audiovizuális fordítás két típusát különíti el: a *feliratot* (*sub-titling*) és a *revoicingot*. A filmfelirat általában a képernyő alján jelenik meg, és a beszélt nyelv írott formában való közvetítésére szolgál, ezért az audiovizuális for-dítás diaszemiotikai vagy intermodális formájaként emlegeti. A filmfelirat két fajta-ját különbözteti meg a szakirodalom: 1) *interlingvális feliratok* (*interlingual subtitles*), amelyek az elhangzott szöveget írott formában közvetítik a célnyelven; 2) *kétnyelvű feliratok* (*bilingual subtitles*) ugyanazon forrásnyelvi szöveget két különböző nyelven közvetíti.

³ IBUSZE Maszudzsi: *Fekete eső*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.

⁴ Delia Chiaro: „Issues in Audiovisual Translation”. In Munday, J. (ed.). *The Routledge Companion to Translation Studies*. London/New York, Routledge, 2009, 141–166.

⁵ Jorge Díaz-Cintas: „Introduction to Audiovisual Translation”. An Overview of Its Potential. In Cin-tas, J.D. (ed.): *Topics in Translation. New Trends in AVT Translation. Multilingual Matters*. Bristol/Buffalo/Toronto, 2009, 1–20.

⁶ Luis Pérez-Gonzáles: „Audiovisual Translation.” In Baker, M., Saldanha, G. (ed.) *Routledge Encyclo-pedia of Translation Studies*, London & New York, 2009, 20.

⁷ PÉREZ-GONZÁLES (2009).

A dokumentumfilmek fordításakor a hangalámondást és a narrálást is gyakran alkalmazzák,⁸ jelen esetben viszont a filmfelirat mellett döntöttek a megrendelők. A fordító munkáját technikai, textuális és nyelvi korlátok kötik. Az a felirat éri el a célját, amely nem vonja magára a néző figyelmét.⁹

A feliratot az alábbi *technikai korlátok* kötik.

Térbeli korlátok. A felirat rövidege nem teszi lehetővé hosszú magyarázatok hozzáfűzését a szöveghez. A norma szerint a felirat megengedett hossza általában két sor, maximum 30–40 karakter szóközökkel együtt.¹⁰

Időbeli korlátok. A felirat pontos időzítést igényel. Bármennyire is jól szerkesztett és pontos a tartalom, ha a célközönség nem tudja végigolvasni, a felirat célját veszíti.¹¹

A felirat a képernyő maximum 20%-át foglalhatja el. Az olvashatóság elengedhetetlen kritériumai a karakterek mérete, a képernyőn betöltött pozíciójuk, valamint a felirat kivetítési technikája (mozikban). A mai modern technika már sok mindent megoldott, a DVD-re készült feliratoknál a Windows már bármilyen betűtípust és betűméretet támogat.

A filmfeliratot az alábbi *textuális korlátok* jellemzik.

A filmfeliratban hangzó szövegről írott szövegre történik az átvitel. A néző egyszerre észleli a forrásnyelvi és célnyelvi szöveget, és egyidőben két dologra kell koncentrálnia: a film cselekményére és a felíratra. Ezért nagyon fontos a felirat pontos időzítése: ha csúszik a felirat, a nézőnek még nehezebb a figyelemmegosztás a két csatorna között.¹²

Mivel a feliratkészítő munkáját számos technikai, textuális, nyelvi korlát köti, nincs pontos recept, előírás, amit a fordítók a fordítási munka során követhetnének. Ahhoz, hogy a lehető legjobb fordítási stratégia mellett döntsünk, minden egyes fordítási kérdést alaposan meg kell vizsgálnunk: milyen funkciót tölt be az adott kifejezés a szövegben, milyen konnotációval bír, figyelemmel kell lenni a célnyelvi közönség feltételezett háttértudására stb.¹³

A dokumentumfilmek fordítása

A dokumentumfilmeket az különbözteti meg a fikciós alkotásoktól, hogy valós történeten alapulnak, a téma bemutatása azonban sokszor szubjektív.¹⁴ A dokumentumfilmek fordítását megnehezítő körülmények között szokták említeni a szoros határidőt, illetve a

⁸ Anna Matamala: „Main Challenges in the Translation of Documentaries”. In Díaz-Cintas, Jorge (ed.). *New Trends in Audiovisual Translation*. Bristol, Buffalo, Toronto, Multilingual Matters, 2009, 109–120.

⁹ Panayota Gergakopoulou: „Subtitling for the DVD Industry.” In J. Díaz Cíntaz, G. Anderman (ed.). *Audiovisual Translation. Language Transfer on Screen*. New York, Palgrave, Macmillan. 2009, 21–36.

¹⁰ DÍAZ-CINTAS (2009), CHIARO Dealia (2009): 149.

¹¹ GEARGAKOPOULOU (2009): 22.

¹² Uo. (2009): 23.

¹³ GEARGAKOPOULOU (2009): 29.

¹⁴ MATAMALA (2009).

nem megfelelő minőségű szövegeknyvet vagy a szövegeknyv hiányát. A mi esetünkben egyik sem állt fenn, ugyanis egy teljes szemeszter állt rendelkezésünkre a filmfelirat elkészítésére, és a dokumentumfilm szövegét is időben megkaptuk egy Excel-táblázatban.

Matamala a dokumentumfilmek fordításáról beszélve három nehezítő tényezőt említ: a speciális terminológia, a beszélő és a fordítási módok, eljárások. A dokumentumfilmek különféle speciális témákat dolgoznak fel, emiatt a fordítóknak alaposan utána kell járniuk az adott terület szakterminológiájának. Ez a hibakusák tanúvallomására különösen igaz, hiszen látni fogjuk az alábbiakban, hogy igen speciális szókinccsel volt dolgunk.

Kihívást jelent továbbá a beszélő és az elbeszélés módja. Matamala négy beszélői típust különböztet meg: 1) Narráció egyes szám első személyben, amikor egy előre megtervezett, megszerkesztett, formális hangvétellű szöveget a beszélő általában felolvas. 2) Az ún. „beszélő fejek” (*talking beads*), a tulajdonképpeni interjúalanyok, akik a tapasztalataikról beszélnek a képernyőn. 3) Dialógusok, interjúk, amelyekre az informális, spontán beszéd jellemző. 4) Olyan visszaemlékezések, amelyek ötvözik a személyes beszámolót az archív filmes bejátszásokkal. Az egyes beszélőtípusokhoz különböző fordítási eljárásokat alkalmaznak (narrálás, hangalámondás, feliratozás), amelyek országoként eltérhetnek.

A hibakusák beszámolója a harmadik típusba sorolható. Az ilyen jellegű interjúkat a beszélő hezitáló beszédmódja jellemzi, előfordulhatnak grammatikai hibák, erős érzelmi töltettel előadott részek, amelyeket a szövegeknyvekben már kijavítanak vagy kihagynak. A hallgatók által fordított tanúvallomások esetében is ezt tapasztaltuk: a megkapott Excel-táblázatból már hiányoztak a nyelvbötlések, újraindítások, hezitálások, de az érzelmi töltetet adó, beszélt nyelvi jellegzetességek is kimaradtak. Bár a filmfelirat jellemzői között említik, hogy beszélt nyelvi szöveget fordítanak írott nyelvi szövegre, a mi esetünkben írott nyelvi szöveg szintén írott nyelvi szövegre való fordításáról beszélhetünk.

Az alábbiakban Thurlow Secuko vallomásaihoz készített felirat során tapasztalt nehézségekről számolok be röviden. Amano Fumiko kisfilmjének fordításáról, illetve konkrétan az egyes fordítói eljárásokról, a mögöttük meghúzódó döntési folyamatokról a hallgatói beszámolókból olvashatunk.

A fordítási munka során az egyik legizgalmasabb feladatot a témához kapcsolódó lexikai elemek fordítása jelentette. Ilyen volt például a bombatámadás áldozata jelentéssel bíró 被爆者 (*hibakusa*) kifejezés, amely minden tanúvallomásban szerepel, és elidegenítő fordítással „hibakusa”-ként hagyunk meg a fordításban. Új fogalomnak számított a 疎開 (*szokai*) kifejezés is, amely légitámadásokkor vagy tűzvész esetén a károk enyhítése érdekében a polgároknak a nagyobb városokból vidékre való kitelepítésére utal. A reália tárgykörébe (a reáliákról a későbbiekben bővebben szólunk) sorolandó az おはぎ (*ohagi*), ami rizsből és babpüréből készült gombóc, a célnyelvi szövegben végül *hagi-gombóc* lett.

Külön kategóriaként kezelhetjük a témához szorosan kapcsolódó terminológiát. Egyik ilyen kifejezés a tanúvallomásokban gyakran előforduló 空襲警報 (*kúsú-*

keihó), ami légiriadót jelent vagy az óvóhely jelentéssel bíró 防空壕 (bókúgó). 防空頭巾 (bókú zukin) fordításánál a *Fekete eső* című regényben szereplő kifejezést (légvédelmi csuklya) vettük át.

A hangutánzó és hangulatfestő szavak fordítása is sok fejtörést okozott. 「パパパッパと何百何千のマグネシウムを一度にたいたようなせん光で」¹⁵ (papapa tto nanbaku nanzen no magnesium vo icsido ni taita jóna szenkó de) mondatban a *taku* ige 'égni' jelentéssel bír, a *papapatto* hangutánzó szó. A végleges fordításban a „ropogva” (ég) melléknévi igenév mellett döntött a csoport. Hasonlóképpen a ごうごうと焼ける (gógó to jakeru)¹⁶ kifejezésben a lángolás hangulatfestőjeként szolgál a *gógó* kifejezés, amelyet szintén melléknévi igenévvel fordított a csoport („lobogó lángokkal”). Hasonló eljárással fordítottuk a チューチュー吸っていました-t (csúcsú szutte imasita)¹⁷ „szürcsölve szívta” szerkezetre.

Szerepeltek olyan kifejezések is, amelyek ugyan benne vannak a szótárban vagy a témát feldolgozó irodalmi vagy történelmi írásokban, a hallgatók viszont a filmfordításon keresztül találkoztak velük először: 心的麻痺 (sinteki mahi, pszichés/lelki bénultság), amely egy Lifton nevű kutató nevéhez köthető, aki az atomtámadás túlélőinek mentális állapotáról írva használja a kifejezést.

Ugyancsak kihívást jelentett az egyes intézménynevek fordítása, mint például a 日本被団協 (Nihon hidankjó), az atom- és hidrogénbomba áldozatainak szervezeteit tömörítő japán szövetség, 東練兵場 (higasi renpeidzso), keleti gyakorlótér stb. A hallgatók ilyenkor utánajártak, hogy van-e már hivatalos magyar fordítása az adott intézménynek, helyszínek, említik-e magyar nyelvű feljegyzésekben, majd az eredmény függvényében alkották meg a magyar megfelelőjét.

A grammatikai műveletek terén az egyes szám-többes szám kérdése, a grammatikai alany meghatározása, valamint a grammatikai nem eldöntése okozott nehézséget. Például a 「しばらくすると、私の周囲にいた友達の小さな声が聞こえてきました。」¹⁸ (Sibaraku szuru to, vatasi no súhen ni ita tomodacsi no csisza na koe ga kikoemashita) jellegű mondatoknál nehéz volt eldönteni, hogy a *tomodacsi* egy vagy több barátot takar-e, illetve a nemük sem derült ki a szöveggörnyezetből. Volt, amikor a kontextus alapján sikerült dűlőre jutni, de előfordult olyan eset is, amikor a fordítási koordinátortól kértünk további információkat.

A legnehezebb feladat talán az átélt borzalmakat leíró részek fordítása volt, mindazonáltal a hallgatók úgy értékelték, hogy fontos a témával foglalkozni, és motiválta őket, hogy fordításukkal másokat is megszólíthatnak. A hallgatók kérdőíves felmérésben úgy nyilatkoztak, hogy a feliratkészítéssel bővültek a témával kapcsolatos lexikai és történelmi ismereteik, és fejleszteni tudták fordítói készségeiket is.

A következőkben a feliratozásban részt vevő hallgatók beszámolóit olvashatók.

¹⁵ 00:04:33 „Olyan villanás volt, mintha több száz magnézium ropogva égett volna egyszerre.”

¹⁶ 00:08:06

¹⁷ 00:13:17

¹⁸ 00:06:16 „Egy kis idő után meghallottam a közelemben lévő barátnóm halk hangját.”

Valente Albertina Victoria

A videóban előforduló reáliák különböző nyelvű fordításainak összehasonlítása

A fordítási munka során előkerülő egyik leggyakoribb probléma, hogy mit kezdjen a fordító a szövegben található reáliákkal. Klaudy Kinga meghatározása: „A reália valamely kultúrában jelen lévő sajátosan jellemző jeltárgy vagy fogalom és annak elnevezése, amelynek a másik kultúrában nincs megfelelője, vagy más a konnotációja.”¹⁹ Ezeknek a reáliáknak a fordítására különböző átváltási műveletek vannak, amelyek alkalmazásánál a fordítónak több szempontot is figyelembe kell vennie. Klaudy a következőképpen magyarázza, melyek is pontosan az átváltási műveletek és eljárások: „Az átváltási művelet terminus magában foglal minden globális és lokális, kognitív és nyelvi, folyamatszintű és eredmény szintű, valamint tudatos és rutinszerű műveletet, amelyeket a fordítók egymás követő generációi fejlesztettek ki, hogy leküzdjék a fordítás folyamatában alkalmilag együtt funkcionálható nyelvek lexikai és grammatikai rendszerének, szövegépítési sajátosságainak és kulturális kontextusának különbségeiből fakadó nehézségeket.”²⁰

Rendkívül fontos, hogy mihez és milyen szöveget fordítunk. Esetünkben tanúvallomást fordítottunk, amelynek során az volt az elsődleges cél, hogy az előforduló reáliákra minél pontosabb és rövidebb meghatározást adjunk azért, hogy az interjúalany beszédideje és a fordított szöveg olvasásának az ideje között a lehető legkisebb különbség legyen. A következőkben a tanúvallomásban előforduló jellegzetes szavak és kifejezések különböző nyelvű fordításait fogom elemezni, illetve az általunk készített fordítás mögött rejlő gondolatmenetet ismertetni. Lábjegyzetben szerepeltetem az eredeti mondatot magyaros fonetikus átírással, amelynek az általunk készített magyar, továbbá a videóhoz elérhető egyéb nyelvek közül az angol, valamint a portugál nyelven készült fordításokat elemzem. Az általunk alkalmazott átváltási műveleteket a bekezdések végén részletezem.

Az egyik mondatban („Azonban két héten belül a súlyosan megsérült bátyja szörnyű kínok között meghalt.”)²¹ a 半月 (hangecu) okozott problémát, ugyanis ennek *fél hónap* a szó szerinti jelentése, ez azonban a magyar fül számára idegenül hangozhat. Az angol *within half a month* (fél hónapon belül) kifejezést, a portugál pedig *depois de duas semanas* (két hét elteltével) meghatározást alkalmazott. Japán anyanyelvű lektorunk eleinte ragaszkodott az eredeti jelentéshez mivel az a forrásnyelvben gyakran előforduló kifejezés, azonban végül a célnyelv normához igazítottuk a fordítást.

¹⁹ KLAUDY Kinga: „Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában”. In BÁRDOSI Vilmos (szerk.): *Reáliák – A lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2013, 86.

²⁰ KLAUDY Kinga: „A fordítástudomány neve, természete és terminológiája”. In NAVRACSICS Judit (szerk.): *Transzdiszciplináris üdvözlitek Lengyel Zsolt számára*, Budapest–Veszprém, Gondolat Kiadó–Pannon Egyetem MFTK, 2014, 18.

²¹ 00:00:48 重傷の兄は苦しみながら、半月後に亡くなりました。(Dzsúsó no ani va kurusimi nagara, hangecugo ni nakunarimasita.)

A végeredményben használt *két bétén belül* átváltási szempontból a lexikai átváltási műveleteken belül a *jelentések felbontása* kategóriába esik, ugyanis a fordítás során csak kettő vagy több szóval tudtuk visszaadni a forrásnyelvi szó értelmét. Főnevek esetében a felbontás oka lehet a valóság eltérő tagolása, de lehet a nyelvek szóalkotási sajátosságainak különbsége is (például hosszú szóösszetételek).²²

Komoly fejtörést okozott fordítócsoporthozunknak a reáliák fordítása, ezekkel találkozunk a következőkben: „...ezért úgy terveztük, hogy reggel a kézikocsiba ágyneműt rakunk, és bemegyünk a Sima Kórházba.”²³ A mondatban szereplő リヤカー²⁴ (rijakaa) kifejezést természetesen először egy- és kétnyelvű szótárban néztük meg, majd internetes képkereső szolgáltatás segítségével gondolkodtunk el azon, hogy mi lenne a legmegfelelőbb magyar változat. Így esett választásunk a kézikocsira, amelyet az angol (*hand cart*) és a portugál (*carrinho de mão*) is alkalmazott. Érdekes azonban, hogy a képkeresőbe beírva mind a négy nyelven más formájú szállítóeszközökre bukkanunk. Míg a japánnál a lábjegyzetben megadott, addig a magyarnál többnyire a vonórudas kézikocsi, az angolnál nagyjából fele arányban a kézi targonca és a szállítókosci, a portugálban pedig a hazánkban talicskaként ismert szállítóeszközök képei jelennek meg. Mivel ennek a típusa jelen fordítás során nem volt lényeges, ezért a lexikai átváltási műveletek közül a *jelentések bővítése (generalizálást)* altípust alkalmaztuk. Főnevek fordításakor a bővítés oka az, hogy a nyelvek nem egyformán tagolják a valóságot. Ilyenkor a forrásnyelvre jellemző a részletezőbb tagolás, s a célnyelvben a valóság szóban forgó jelenségének kevésbé részletező tagolása miatt nincs olyan lexikai egység, mely megfelelné a forrásnyelvnek.²⁵ Ezen belül is egy újabb altípust, a reáliák általánosító fordítását használtuk. „Ha a szóban forgó reáliának a műben nincs különösebb funkciója, vagyis mindegy, hogy a szereplő abban a pillanatban mit eszik, iszik, vagy visel, kihagyást vagy általánosító fordítást alkalmazunk.”²⁶ A 布団²⁷ (futon) kifejezésre talán a matrac jobban illene, azonban a bútorboltokban kapható mostani matracok, amelyekre a néző gondolna, annyira eltérnek az eredeti alkalmatosságtól, hogy mi inkább az ágynemű kifejezést alkalmaztuk. Ez eltér a másik két vizsgált nyelvben, az angol fordítók a *bed* (ágy), a portugálok pedig a *cobertor* (takaró, pléd) szót használták. Mivel ennek az alkalmatosságnak sem volt jelentős szerepe a tanúvallomás tekintetében, ezért ennek a fordítása során szintén a generalizálás műveletéhez fordultunk.

Az általunk kevésbé fontosnak vélt kifejezések fordításakor néhol úgy gondoltuk jobb, ha a célnyelvhez igazítjuk a fordítást, ez történt volna a következő mondat esetében is: „... vastag bambuszbotra támaszkodó alak közeledett felénk. Olyan

²² KLAUDY (2007): 73.

²³ 00:01:43 リヤカーにお布団を積んで島病院に行く約束でした。(Rijakaa ni ofuton o cunde Sima bjóin ni iku jakuszoku desita.)

²⁴ „kézi utánfutó” – olyan szállításra alkalmas eszköz, amelynek tároló része az ember mögött helyezkedik el, az ember pedig ezt egy fém váz segítségével tolja

²⁵ KLAUDY (2007): 55.

²⁶ KLAUDY (2007): 63.

²⁷ futon, padlóra terített alváshoz használt alkalmatosság

volt, mint egy élő fakard.”²⁸ Azonban a lektori kérésnek eleget téve el kellett vetnünk ötletünket. Az „élő fakard” talán számunkra elég nehezen elképzelhető, azonban Japánban közismert kifejezés. Fordítócsapatunk egy számunkra is többet sejtető kifejezést akart használni, mint az *élőbalott*, amelyet olvasva talán elmondható, hogy egy tántorgó, magát vonszoló alakot képzelne el a legtöbb néző. Hasonlóképp megtartotta a forrásnyelvi „élő fakard” kifejezést az angol – „living wooden sword” – és a portugál – „espada de madeira viva” – is. Az „élő fakard” kifejezés a fordítási műveletek rendszerén belül a *transzferálási fordítási műveleteknek az interlingvális transzkódolás* altípusán belül található *tükörfordítás* igénybevételének az eredménye.²⁹ Tükörfordítás minden olyan transzkódolási művelet, amelyben a forrásnyelvi elem célnyelvi reprodukálása jelentésátvétel (tükörszó alkotása) révén valósul meg.³⁰ Ha a korábban említett *élőbalott* kifejezést alkalmaztuk volna a fordítás során, akkor az a lexikai átváltási műveleteken belül a *teljes átalakítás* altípusa lett volna. A teljes átalakítás lényege a jelentések felcserélése, amely során a forrásnyelvi jelentést olyan célnyelvi jelentéssel cseréljük fel, mely látszólag semmiféle értelmi, logikai kapcsolatban nincs az eredetivel, az összefüggés a közös nemfogalomhoz való tartozásban található.³¹

A japán nyelvben rendkívül gyakori a hangutánzó és hangulatfestő szavak alkalmazása, a magyar nyelvben ezeket legtöbbször különböző igékkel, határozókkal és jelzőkkel tudjuk kifejezni. A következő mondatban: „Később a robbanást »pikadon«-ként [fénydörgés] emlegettük, de abban a pillanatban a fény és a dörögés összemosódott.”³² A *pikadon* magát az atombombát mint főnevet jelenti, két hangutánzó szó a *pikapika* (szikrázik, csillog, ragyog, fényes stb.), valamint a *dondon* (erős ütődés, dörrenés, dörögés stb.) összetételéből keletkezett. Mivel ez a szó kulturálisan fontossá vált, ezért úgy gondoltuk, az a legjobb, ha megtartjuk a forrásnyelvi kifejezést, és egy rövid magyarázattal látjuk el. Ugyanígy történt a másik két célnyelven is, az angol „Later we called the Atomic Bomb „Pikadon” ...” (később az atombombát pikadonnak neveztük) és portugál „Todos chamam a bomba atômica de „Pikadon” ...” (mindenki pikadonnak hívja az atombombát) esetén is. Mivel a *pikadon* jelen helyzetben kulturálisan és tartalmi szempontból is jelentős, ezért a fénydörgést adtuk meg, kulturális kifejtést alkalmaztunk. Ez a lexikai műveletek közül a *jelentések betoldása* altípusba tartozik. A lexikai betoldások oka, a forrásnyelvi és a célnyelvi olvasók háttérismereteinek eltéréséből adódik. Vannak olyan kifejezések, nevek stb., amelyek közismertek a forrásnyelvi kultúrában, mégis előfordulhat, hogy semmit sem jelentenek a célnyelvi olvasó számára. Ha ez szövegkörnyezetben

²⁸ 00:09:46 太い竹のつえをついて歩いてくる、生きた木刀みたいな人がいました。(Futoi take no cue o cuite aruitekuru, ikita bokutó mitai na hito ga imasita.)

²⁹ DUDITS András: „Az átváltási műveleteken túl. A fordítási műveletek és eljárások taxonómiája”. *Fordítástudomány*, XX. évfolyam, 2018/2. 34.

³⁰ DUDITS: i. m. 37.

³¹ KLAUDY (2007): 133.

³² 00:03:45 「ピカドン」と言いますが、「ピカ」も「ドン」も分からなくて、(„pikadon” to iimaszu ga, pika mo don mo vakaranakute)

fontos információt hordoz, és a fordító nem akarja kihagyni, akkor magyarázó betoldásokat alkalmazhat.³³

Az egyik legtöbb nehézséget talán a következő mondat fordítása okozta: „Majd szinte azonnal szörnyű jajveszékelés hallatszott mindenfelől.”³⁴ Az eredeti szövegben található *szenszei*³⁵ kifejezés kapcsán nem volt elég információnk arról, hogy pontosan kit vagy kiket szólítottak meg vele. A gyerekek, akik abban az időben egy gyárban dolgoztak, a robbanás után segítségért kiáltottak. Nyilvánvaló volt, hogy az őket felügyelő személynek szólt, azonban ez lehetett akár egy ottani dolgozó, akár a tanáruk is. Ezért nem lenne pontos a *tanárnő* vagy *tanár úr* megszólítás, mivel nincs elegendő információnk sem a megszólított személy(ek) számáról, sem a személyéről, így jobbnak láttuk a megszólítás teljes kihagyását a szövegből. A megszólítás a másik két vizsgált célnyelvből is kimaradt, csak a segély- és felkiáltásokat tartották meg. Az angol fordítás: „I soon heard voices around me crying »Help me« and »I'm injured.«” („Nemsokára hangokat hallottam körülöttem kiáltani: »Segítsenek« és »Megsérültem.«”), a portugál pedig: „Neste momento ouvi voz es dizerho »Socorro« e »Que dor!«” („Ebben a pillanatban hangokat hallottam (azt) mondani »Segítség« és »Micsoda fájdalom!«”). A *szenszei* elvetése a lexikai átváltási műveletek közül a *jelentések kihagyása* altípushoz kapcsolódik. A lexikai kihagyások oka, a betoldásokhoz hasonlóan a forrásnyelvi és a célnyelvi olvasók háttérismereteinek eltéréséből adódik. Vannak olyan kifejezések, nevek stb., amelyek közismertek a forrásnyelvi kultúrában, mégis előfordulhat, hogy semmit sem jelentenek a célnyelvi olvasó számára. Ha ez a szöveggörnyezetben nem hordoz fontos információt, akár ki is hagyható.³⁶

Érdekes még a következő mondat esete: „Anyám apám hátán összetett kézzel szútrákat mormolt: »Segíts, Amida³⁷ Buddha! Segíts, Amida Buddha!«”³⁸ Úgy véltük, mivel a forrásnyelvi *namandabu* feltehetőleg nem közvetítene semmilyen jelentést a laikus célnyelvi néző számára, ezért inkább egyfajta Buddhához való fohászkodásként fordítottuk. Az angol nyelvű változatban megtartották a forrásnyelvi ima szövegét, de kiegészítették azzal, hogy buddhista szútráról van szó „My mother put her hands together and chanted Buddhist sutra »Namandabu-Namandabu. Namandabu-Namandabu.«” („Édesanyám összetette a kezeit, és buddhista

³³ KLAUDY (2007): 100.

³⁴ 00:03:55 するとすぐに、「先生助けて」「痛い」という声があちこちから聞こえてきました。(Szuru to szuguni, „szenszei taszukete” „itai” toiu koe ga acsikocsi kara kikoemasita.)

³⁵ Tágabb értelemben használt szó: tanár, tanító, orvos, mester stb. Eredeti jelentése inkább rangidős, feljebbvaló.

³⁶ KLAUDY (2007): 84.

³⁷ Amida, másnéven Amitábha a Tiszta Föld buddhizmus fő Buddhája, úgy tartják, aki hozzá fohászkodik, az bebocsátást nyer a Paradicsomba, amíg el nem éri a végső megvilágosodást: britannica.com/topic/Amitabha-Buddhism (utoljára ellenőrizve 2020. 05.8.)

³⁸ 00:12:22 母は父の背中で手を合わせて、「なまんだぶなまんだぶ。なまんだぶなまんだぶ」と拝んでいました。(Haha va csicsi no szenaka de te o avaszete, „Namandabu namandabu. Namandabu namandabu” to ogandeimasita.)

szútrát kántált: »Namandabu...«”), ezzel a célnyelvi nézőnek legalább fogalma van arról, hogy mire szolgálhat a kifejezés, azonban a portugál fordításban „Nas costas do meu pai, minha mãe começou a rezar »Namandabu-Namandabu.«” („Édesapám hátán édesanyám imádkozni kezdett: »Namandabu-Namandabu.«”) sem kiegészítés, sem célnyelvi megfelelő nincsen, ezért ez a kifejezés a laikus nézőből értetlenséget válthat ki. A „Segíts, Amida Buddha!” fohászzkodás szintén az előzőleg említett fénydörgéshez hasonlóan magyarázó jellegű jelentés betoldásos lexikai átváltási művelet.

Erdős Veronika

Feliratozási nehézségek Amano Fumiko hirosimai túlélő
tanúvallomásának fordításakor

2018 tavaszán kaptam először lehetőséget betekinteni egy szeminárium keretein belül a filmfeliratozás világába. A kurzus igencsak izgalmasnak ígérkezett, hiszen a fordítási specializáció mintatanterve nem kínált számomra olyan érdekes és addig felderítetlen területtel foglalkozó gyakorlati órát, mint a *Filmfeliratozás I.* című szeminárium. Mivel én addig csak „közönségként” olvastam a filmfeliratokat, el sem tudtam képzelni, hogy milyen komplex módszerekkel készülnek el a feliratok, micsoda fejtöréseket okozhat egy-egy lexéma, illetve kifejezés lefordítása. Főként abban különbözött a többi fordításórától, hogy nem feledkezhetünk meg a filmfeliratozásra jellemző problémákról, mint például a felirathosszúság és annak tempója vagy a stilisztikai egyszerűségekre való törekvés. Jelen tanulmányban bemutatok néhány nehézséget, mellyel szembe kellett néznünk a munka során.

A kurzuson kilencen voltunk, ez egy éppen ideális létszám volt ahhoz, hogy legyen elég véleménymegosztás, de mindenki fel tudjon szólalni. A mindenki számára szerkeszthetővé tett Google Drive Excel-fájlban egyszerre tudtuk beírni az általunk megfogalmazott megoldásokat, miközben szóban is értekeztünk egymással. A fájlban előre feltüntették számunkra a felirat hosszúságát jelző számokon kívül az eredeti japán szöveget, továbbá egy 備考 (bikó), azaz megjegyzésszlopot, ahol a koreai, kínai, angol nyelvre való fordításkor felmerült kérdéseket válaszoltak meg, melyek jó támpontnak bizonyultak egy-egy dilemma során. Az egyes kutatómunkák során segítségünkre volt a Google: intézményneveknél előfordult, hogy először megkerestük az angol megfelelőt, majd rákerestünk, hogyan szokták fordítani a hasonló intézményneveket, így ha nem is direkt módon, de sokkal „magyarosabb”, természetesebb elnevezést sikerült találni a japán nevekhez (pl. 広島産業奨励館 [Hiroshima Szangjó Sóreikan] Hiroshima Prefectural Industrial Promotion Hall – Hiroshima Megyei Ipari Kiállítócsarnok). Az ENSZ egyes szerveinek lefordításakor a hivatalos honlapot böngészttük, szintén az angollal összevetve (国連軍縮特別総会 [Kokurengun suku tokubecu szókai] *Disarmament of the General Assembly of the United Nations* – ENSZ Leszerelési és Nemzetközi Biztonsági Kérdések Főbizott-

sága³⁹). A Google képkeresőt vettük segítségül, amikor a célnyelvi és a forrásnyelvi jelentések jelentősen eltértek, például a 鉄色 (tecuiro), azaz szó szerinti fordításban *fémszín*, vagy a 鎌のついた長い棒 (kama no cuita nagai bó), mint *bosszú nyelvű sarló* lefordítása során.

A fentiekhez hasonló lexikai kérdések és a történelmi reáliák fejtegetése mellett és után fontos figyelmet kellett szentelnünk a feltüntetett másodperceknek, vagyis a felirathosszúságoknak. Ez a fajta alkalmazkodás új volt számunkra, tekintve, hogy előtte soha nem kellett a forrásszövegen kívül semmihez sem igazodni, nem volt szükséges törekedni a rövid, frappáns megfogalmazáshoz. Ha egységes szöveggént látunk egy filmfeliratot (a filmet feltöltő honlapon megtalálható a fordításunk ilyen formában is), abban előfordulnak szóismétlések, és szinte nehezen érthető a gondolatmenet. Ez egyrészt azért történt így, mivel előnyelvet fordítottunk, másrészt pedig rávilágít a filmfeliratozás specifikus szövegalkotására, mely előnyben részesíti audiovizualitás és felirat összesített hatását a filmnéző felé.

Egy egyszerű szövegfordítással szemben szintén nehézséget jelentett a szupraszegmentális tényezők figyelembevétele, hiszen a filmfeliratozás során ugyan szöveget fogalmazunk meg, mégis szem előtt kellett tartunk, hogy a forrásnyelvihez hasonló érzelmeket, gondolatokat ébresszen a célnyelvben is. Ennek során nagy szerepet kap a szupraszegmentális, szövegközi jellegek átvitele is. Élőnyelv lévén számos olyan érzelmi töltésű, nehezen fordítható kifejezést használt a beszélő, mint például az 『「ああ」と思つて』 (Aa to omotte)⁴⁰, ami lényegében megnyugvást fejez ki, és grammatikai cserével⁴¹ „fellélegeztem”-nek fordítottuk. A 「ああ生きているのは私一人なんだ」 (Aa ikite irunova vatasi hitori nanda)⁴² mondat esetében az 「ああ」 (Aa), amit „ób”-nak fordíthattunk volna, a „rádöbentem” igével helyettesítettük. A 「はつとして」 (Hattoshite) esetében, ami egy kapkodó lélegzetvételt kifejező hangutánzó szó, a kihagyás mellett döntöttünk („Találkozott a tekintetem az övével és hirtelen felugrottam.”⁴³). Ez a fajta 「はつ」 (Ha) többször is visszaköszön az igékben, például „észrevettem”-ként fordítottuk a 「はつと気が付いたら」 (Hatto ki ga cuitara)⁴⁴ kifejezést. Szintén kihagytuk az 「えっ」 (E) mint meglepődést kifejező „hangocskát” is (『ふみちゃんじゃないの? 「えっ」と言ったら』 (Fumi csan dzsanai no?) „Egy [...] ember megszólított: »Te vagy az, Fumi?»”⁴⁵).

Néhány helyen, főleg a beékelte párbeszédeknel, idézéseknel a beszélő hölgyné hirosimai dialektusban szólal meg (「たぶん生きとつてよ。」 (Tabun ikitotte jo)⁴⁶

³⁹ Az ENSZ szervei és szakosított intézményei, adattar.vmmi.org/cikkek/4637/letunk_2000.3-4_05_az_ensz_szervei_es_szakosított_intezmenyei.pdf?fbclid=IwARowIWiqZrwHM8zsP6gCx_WPA3WB-ItXa47xJqzHiI2PZn7suUP_jMKUsqyY (utoljára ellenőrizve: 2020. május. 5).

⁴⁰ Tükörfordítás: „Azt gondoltam, hogy: Ah!”

⁴¹ KLAUDY (2007): 254.

⁴² 00:07:54 Tükörfordítás: „Ah, csak én élek egyedül”

⁴³ 00:07:29

⁴⁴ Tükörfordítás: „Hah, és észrevettem”

⁴⁵ 00:08:37

⁴⁶ 00:08:46

「日本は勝ったんよ。」[Nihon va kattanjo]⁴⁷), ami sajnós szintén egy olyan részlete volt a fordításnak, amit ki kellett hagyni. A néha előforduló tájshólasos kifejezésekben szintén fellelhető egy érzelmi hangsúly, és mivel mellőznünk kellett ezt a fajta szupraszegmentális nyelvenst, a tartalommal és a szövegekörnyezet hangulatának megeremtésével próbáltuk visszaadni.

Megfigyelhető továbbá, hogy a beszélő hölgy néha úgymond lehelve ejti ki a mondatok végét, ami jellegzetes megnyilvánulása az érzelmi többletnek, és összefüggésbe hozható azzal, hogy valakinek elcsuklik, elhalkul a hangja. Az ilyen nemzetközileg talán nehezen érthető szupraszegmentális jegyeket is betoldásokkal igyekeztünk visszaadni.

Kénytelenek voltunk elhagyni a *keigo*, azaz az tiszteleti nyelvezet egyes elemeit is, melyet nem tudtunk kellőképpen, azonos funkcióban átültetni. Ez főleg a *kata* (azaz „személy jelölő főnév/személyes névmás tiszteletteljes kifejezése”⁴⁸, amely párhuzamba állítható az úr/hölgy szó használatával a magyarban) előfordulásakor és a *keigo* egyik válfajába tartozó *szonkeigo*, azaz a szerény igei alakoknál szembetűnő:

きれいな顔の女の方 (Kirei na kao no onna no kata) – „ép arcú lány”⁴⁹

蒸し焼きになった方 (Musijaki ni natta kata) – „rengeteg összeégett test”⁵⁰

大人の方に (Otona no kata ni) – „a felnőttek”⁵¹

トマトをくださった (Tomato vo kudaszatta) – „adott nekem paradicsomot”⁵²

事務局長をしてらっしゃる (Dzsimu kjokucsó vo site rassaru) – „aki a (...) főtitkára”⁵³

手術に行かれるので (Sudzucu ni ikarerunode) – „(kórházába) megy műteni”⁵⁴

A tiszteleti utótagok, mint például a *szan*⁵⁵ vagy a *szenszei*⁵⁶ esetében szintén kihagytuk szövegekörnyezetbe beilleszkedő, megfelelő ekvivalens híján:

裁判所長さんのお手伝いさん (Szaiban socsó no otecudaiszan) – „a főbíró szolgálóját”⁵⁷

⁴⁷ 00:13:53

⁴⁸ VARRÓK Ilona (szerk.): *Japán–magyar nagyszótár*, Budapest, Japán Stúdió Alapítvány, 2015. か 240.

⁴⁹ 00:07:01

⁵⁰ 00:10:26

⁵¹ 00:11:29

⁵² 00:11:13

⁵³ 00:11:01

⁵⁴ 00:02:52

⁵⁵ „személynév, rang/cím után enyhe tisztelet, ill. bizalmasság kifejezésére” in VARRÓK Ilona (szerk.): *Japán–magyar nagyszótár*, Budapest, Japán Stúdió Alapítvány, 2015. さん 508.

⁵⁶ „megtisztelő címként, tanárok, orvosok, ügyvédek, írók, művészek, politikusok stb. neve mellett” in VARRÓK Ilona (szerk.): *Japán–magyar nagyszótár*, Budapest, Japán Stúdió Alapítvány, 2015. せんせい 674.

⁵⁷ 00:11:13

兵隊さん (Heitai szan) – „egy katona”⁵⁸

田中熙巳先生が (Tanaka Terumi szenszei ga) – „Tanaka Terumi, aki...”⁵⁹

A megszólítások további fejtörést okoztak, hiszen a japán nyelv gyakrabban, természetesebben és más aspektusokban használja a „bátyám”, „nővérem” kifejezéseket. A beszélő a saját bátyját becézve, お兄ちゃん-ként (onicsan) („bátyus”) emlegeti, a fordításban utónevén szólítja meg. Továbbá amikor a történetben előforduló idősebb lányra is az お姉ちゃん (Onécsan), tehát nővér kifejezést használta, generalizáltuk⁶⁰ a jelentést, és „lány”-ként fordítottuk le.

「お兄ちゃん」と言う (Onicsan to iu to) – „megszólítottam: „Hideszo?””⁶¹

お姉ちゃんがいる (Onécsan ga iru to) – „ez a lány is ott van”⁶²

A japán stilisztikai szabályok a magyaréval ellentétben nem igénylik oly mértékben a szóismétlés elkerülését, és mivel élőnyelvről és egy múltbéli történet elmeséléséről van szó, számos alkalommal talákoztunk nagyon hasonló szerkezetekkel, főleg az 言って、思つて-féle „mondta(m)”, „gondolta(m)” szót tartalmazó mondatokkal. Körülbelül 45 eset található az ilyen beékelte párbeszédkekből, (ön)idézésekből a 20 perces filmben. A számunkra lejegyzett japán szöveg ezt mindig *kakko*val, azaz japán idézőjellel emelte ki: Pl. 「お兄ちゃん」と言う、「うん」と答えました。⁶³

Ugyanakkor a magyar nyelv ilyen tekintetben sokkal szigorúbb, úgyhogy nem fordíthattuk mindig szó szerint, beékelte párbeszédként, kettőspont, gondolatjel vagy idézőjel használatával.

„és azt mondtam: »Anya, ma valahogy olyan furcsán nagy a csend.«”⁶⁴

„azt gondoltam: A háború mégiscsak öldöklés.”⁶⁵

„»úgyhogy ráér 7-én befeküdni« – mondta.”⁶⁶

„Életben van! – gondoltam”⁶⁷

„»Segítség! Nagyon fáj!« – hallottam meg”⁶⁸

Ezért gyakran alkalmaztunk alárendelő függőbeszédet a monotonitás elkerülése végett:

⁵⁸ 00:04:50

⁵⁹ 00:16:35

⁶⁰ KLAUDY (2007): 60.

⁶¹ 00:10:05

⁶² 00:11:22

⁶³ 00:10:05

⁶⁴ 00:02:07

⁶⁵ 00:08:10

⁶⁶ 00:02:56

⁶⁷ 00:06:56

⁶⁸ 00:03:55

- „tanárok azt mondták, hogy...”⁶⁹
 „utánunk szólt, hogy...”⁷⁰
 „megkérdeztünk egy fiatal nővért, hogy...”⁷¹
 „úgy gondolta, hogy...”⁷²
 „mikor úgy láttam, hogy...”⁷³

Számos alkalommal pedig grammatikai váltással kihagytuk a „mondani, gondolni” ígét, és összevontuk a szövegekörnyezet más elemeivel:

- „A tanárok gyülekezésre szólítottak” 先生たちが「集まれ」と言い⁷⁴ (szenszei tacsiga acumare to ii)
 „Nem tudtam továbbmenni.” もう歩けないと思つて⁷⁵ (mó arukenai to omotte)
 „Nem tudtam elviselni a gondolatot” 今焼けつつあるんだよねと思うと⁷⁶ (ima jake cucu aru n da jo ne to omou to)

Bibliográfia

- MATAMALA Anna: „Main Challenges in the Translation of Documentaries”. In Díaz-Cintas, Jorge (ed.). *Topics in Translation. New Trends in Audiovisual Translation*. Bristol, Buffalo, Toronto, Multilingual Matters, 2009, 109–120. DOI: doi.org/10.21832/9781847691552.
- CHIARO Delia: „Issues in Audiovisual Translation”. In Munday, J. (ed.). *The Routledge Companion to Translation Studies*. London/New York, Routledge, 2009, 141–166. DOI: doi.org/10.7202/1017094ar
- DUDITS András: „Az átváltási műveleteken túl. A fordítási műveletek és eljárások taxonómiája”. *Fordítástudomány*, XX. évfolyam, 2018/2. 27–51.
- IBUSZE Maszudzi: *Fekete eső*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.
- DÍAZ-CINTAS Jorge: „Introduction to Audiovisual Translation”. An Overview of Its Potential. In Cintas, J.D. (ed.): *Topics in Translation. New Trends in AVT Translation. Multilingual Matters*. Bristol/Buffalo/Toronto, 2009, 1–20. DOI: doi.org/10.21832/9781847691552.
- PÉREZ-GONZÁLES Luis: „Audiovisual Translation.” In Baker, M., Saldanha, G. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London & New York, 2009, 20. DOI: doi.org/10.4324/9780203872062.

⁶⁹ 00:04:04

⁷⁰ 00:02:41

⁷¹ 00:02:27

⁷² 00:01:56

⁷³ 00:06:00

⁷⁴ 00:04:04 Tükörfordítás: „a tanárok azt mondták: gyülekezzetek”

⁷⁵ 00:06:42 Tükörfordítás: „arra gondoltam, hogy nem tudok már járni”

⁷⁶ 00:05:15 Tükörfordítás: „ha arra gondolok, hogy épp égnek”

- KLAUDY Kinga: „A fordítástudomány neve, természete és terminológiája”. In Navracsics Judit (szerk.): *Transzdiszciplináris üdvözletek Lengyel Zsolt számára*, Budapest–Veszprém, Gondolat Kiadó–Pannon Egyetem MFTK, 2014, 9–19.
- KLAUDY Kinga: „Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában”. In Bárdosi Vilmos (szerk.): *Reáliák – A lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2013, 86–91.
- KLAUDY Kinga: *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*, Budapest, Scholastica, 2007. DOI: doi.org/10.1556/9789634541943
- Panayota GEARGAKOPOULOU: „Subtitling for the DVD Industry.” In Diaz Cíntaz, J. Anderman, G. (ed.). *Audiovisual Translation. Language Transfer on Screen*. New York, Palgrave, Macmillan. 2009, 21–36. DOI: doi.org/10.1057/9780230234581
- Japán–magyar nagyszótár*, VARRÓK Ilona szerk. Budapest: Japán stúdiók alapítvány, 2015.

Rezümé

Jelen tanulmány a KRE Japanológia Tanszékén két féléven keresztül működő Filmfeliratozás-kurzus tapasztalatait összegzi. A kurzuson a hirosimai atombombatómadás túlélőinek tanúvallomásait rögzítő dokumentumfilmekhez készítettünk filmfeliratot. A tanulmány első részében a projektről és az elméleti háttérrel tudunk meg részleteket, az ezt követő két részben pedig a projektben részt vevő két hallgató beszámolóját olvashatjuk.

Kulcsszavak: hibakusa, filmfelirat, dokumentumfilmek fordítása

Abstract

Making Subtitles in Class. Lessons Learned from Subtitles Made for the Hibakushas' Documentaries

The study summarizes the experience of a two-semester course in Film Subtitling at the Department of Japanese Studies at KRE. In the course, we made subtitles for documentaries recording the testimonies of the survivors of the Hiroshima nuclear bomb attack. The first part of the study presents the project itself and its theoretical background, while in the next two parts we can read the reports of the two students involved in the project.

Keywords: hibakusha, subtitling, translation of documentaries